

Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság véleménye – Javaslat tanácsi határozatra az ITER projektekre vonatkozó kiegészítő kutatási program (2014–2018) elfogadásáról

(COM(2011) 931 final – 2011/0460 (NLE))

(2012/C 229/11)

Előadó: **Gerd WOLF**

2012. február 3-án a Tanács úgy határozott, hogy az Euratom-Szerződés 7. cikke alapján kikéri az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság véleményét a következő tárgyban:

Javaslat tanácsi határozatra az ITER projektekre vonatkozó kiegészítő kutatási program (2014–2018) elfogadásáról

COM(2011) 931 final – 2011/0460 (NLE).

A bizottsági munka előkészítésével megbízott „Egységes piac, termelés és fogyasztás” szekció 2012. május 8-án elfogadta véleményét.

Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság 2012. május 23–24-én tartott, 481. plenáris ülésén (a május 23-i ülésnapon) 183 szavazattal 7 ellenében, 9 tartózkodás mellett elfogadta az alábbi véleményt.

1. Összefoglalás és ajánlások

1.1 Az EGSZB ismételten és határozottan ajánlja, hogy többet ruházzunk be olyan kutatásokba és fejlesztésekbe, amelyek jelenlegi energiarendszerünknek a megfelelő, hosszú távú, fenntartható és éghajlatbarát energiaellátásra alkalmas technológiákra való, szükséges és körültekintő átállítására irányulnak. Ide tartoznak a fúziós energia hasznosítását célzó fejlesztések is. Az energia jelenlegi életmódunk és kultúránk elixírje.

1.2 Az EU-ban kialakított, nagyszabású nemzetközi projekt-ként az ITER olyan meghatározó és világszinten egyedülálló lépés a fúziós energia jövőbeli hasznosítását célzó fejlesztésben, amelyet most valóban meg kell tennünk. Az ITER tehát fontos eleme az energiakutatásnak, következésképpen a SET-tervnek is. Az EGSZB ismételten rámutat a projekt jelentőségére – nemcsak a jövőbeli energiaellátás szempontjából, hanem az európai iparnak a legígényesebb új technológiák terén felmutatandó versenyképességére való tekintettel is.

1.3 Ezért az EGSZB határozottan ellenzi az Európai Bizottság arra irányuló javaslatát, hogy az ITER építésével kapcsolatos európai kötelezettségeket az eddigi gyakorlattól eltérően kivegyék a többéves pénzügyi keretből (a továbbiakban: TPK), amelyben ezután csak az ITER-t szolgáló kutatási tevékenységek kapnának helyet. Ez nemcsak a projekt jelentőségét csökkenti, hanem csorbát ejtene az EU mint nemzetközi partner megbízhatóságán is. Helyénvalóbb, ha az ITER építése a 2014 és 2018 közötti években is az EU-Euratom kutatási, fejlesztési és demonstrációs programjának – különálló és a program többi elemével össze nem kapcsolt – részét/projektjét képezi, méghozzá a TPK-n belül.

1.4 Mivel ezt az Európai Bizottság előzetesen sajnos nem vette bele a terveibe, az EGSZB javasolja, hogy a Tanáccsal, az Európai Parlamenttel és az EBB-vel karöltve olyan megoldásokat keressünk, amelyek utólagosan lehetőséget adnak erre anélkül, hogy érezhetően káros hatással lennének a program többi – különösen az energiakutatáshoz tartozó – elemére.

1.5 Az EGSZB azt a megoldást részesítené előnyben, hogy – ahogyan ez nyilvánvalóan már az ITER 2012–2013-as finanszírozásakor is történt – a TPK-ból fel nem használt eszközöket vegyék igénybe, amelyeket egyébként a tagállamok a szokásos módon visszakapnának.

1.6 Az EGSZB egyetért az európai parlamenti kezdeményezésekkel abban, hogy a TPK fel nem használt eszközeinek általánosságban nem kellene a TPK csökkentéséhez vezetniük, hanem – ahogy itt konkrétan az ITER érdekében javasoltuk – az EU közösségi programjára kellene fordítani őket.

1.7 A TPK-ban az eddigi előirányzatokat csak akkor kellene egyenként legfeljebb 0,3 %-kal csökkenteni, ha ez az intézkedés nem lenne elegendő vagy kivitelezhető.

1.8 Annak érdekében, hogy minél jobban be lehessen tartani az idő- és költségkeretet, elegendő technikai és adminisztratív döntéshozatali hatáskörrel rendelkező, határozott projektirányításra, valamint feszes projektstruktúrára van szükség.

1.9 A 2018 utáni időszakkal kapcsolatban az EGSZB támogatja az Európai Bizottság nagyon is indokolt szándékát, mely szerint mielőbb stabil tervezési és jogi keretet kell létrehozni az Európán belüli, és különösen a nemzetközi tervezési biztonság érdekében.

2. Az európai bizottsági javaslat rövid tartalma és érvelése

2.1 Az európai bizottsági javaslat célja, hogy a 2014–2018-as időszakban az ITER projekthez nyújtandó uniós finanszírozás módját egy, az Euratom-Szerződés keretébe tartozó „**kiegészítő kutatási program**” révén szabályozza. A kiegészítő kutatási programot a tagállamoknak (és néhány „társult harmadik országnak”) a TPK-n kívül, külön kellene finanszírozniuk. Ez egy 2,6 milliárd eurós összeget jelent, ami a TPK mintegy 0,26 %-ának felel meg (lásd azonban a 4.7. és 4.7.1. pontot is).

2.2 A nemzetközi ITER projekt fő célja egy kísérleti fúziós reaktor megépítése és üzemeltetése, ami jelentős és döntő lépés lenne a magfúzió mint fenntartható energiaforrás alkalmazhatóságának demonstrálása felé. Ezért az ITER-rel kapcsolatos kutatási program kifejezett célkitűzése „az energiarendszer biztonságos és hatékony hosszú távú szén-dioxid-mentesítéséhez való hozzájárulás”. A program hozzájárul továbbá az Európa 2020 stratégiához és az „Innovatív Unió” kiemelt kezdeményezéséhez.

2.3 Az ITER a stratégiai energiategchnológiai terv (SET-terv) része, és elősegíti az Európa 2020 stratégia megvalósítását, mivel a csúcstechnológiát képviselő európai vállalatok részvétele globális versenyelőnyhöz juttatja az EU-t ebben a rendkívül fontos és ígéretes ágazatban.

2.4 Az ITER projekt végrehajtása az Európai Atomenergia-közösség (Euratom) és hat további fél: Dél-Korea, India, Japán, Kína, Oroszország és az USA között létrejött, az ITER projekt közös megvalósítása érdekében az ITER Nemzetközi Fúziósenergia-fejlesztési Szervezete létrehozásáról szóló megállapodás (a továbbiakban: ITER-megállapodás) ⁽¹⁾ alapján történik.

2.5 Az ITER projekthez az EU által nyújtandó hozzájárulást a Tanács 2007. március 27-i határozatával ⁽²⁾ létrehozott Fúziósenergia-fejlesztési és ITER Európai Közös Vállalkozás („Fusion for Energy”) irányítja.

2.6 Az ITER építési költségei meghaladják az eredeti számítások szerinti összeget ⁽³⁾. Ezért további pénzügyi eszközökre van szükség (lásd a 2.1. pontot). Az Európai Bizottság szerint ebből az következik, hogy a TPK-n belül át kell csoportosítani eredetileg más prioritásokra előirányzott forrásokat, vagy ki kell tolni a keret határait.

2.7 Új koncepcióra van szükség, amely hosszú távon is biztos alapot helyezi ez a nagyratörő projektet. Ezért az Európa 2020 stratégia költségvetéséről 2011. június 29-én elfogadott, *Az Európa 2010 stratégia költségvetése* című közleményében ⁽⁴⁾ az Európai Bizottság azt javasolta, hogy az ITER projekthez nyújtandó EU-hozzájárulást 2013 után a TPK-n kívül finanszírozzák.

2.8 Az Euratom-Szerződés a kutatási programok időtartamát öt évre korlátozza. Az ITER-megállapodás értelmében az ITER projekt időtartama egyelőre 35 év, azaz a projekt 2041-ig tart. Így a projekthez nyújtandó EU-hozzájárulás jövőbeli finanszírozása érdekében további tanácsi határozatokra lesz szükség.

3. Az EGSZB megjegyzései – A jelenlegi helyzet

3.1 Arra vonatkozó korábbi megállapításai alapján ⁽⁵⁾, hogy a magfúzió mint lehetőség mennyire fontos a jövőbeli alacsony CO₂-kibocsátású energiaellátás szempontjából, az EGSZB egyetért az Európai Bizottság értékelésével, mely szerint az ITER ⁽⁶⁾ jelenti azt a meghatározó és világszinten egyedülálló lépést a fúziós energia jövőbeli hasznosítását célzó fejlesztésben, amelyet

most meg kell tennünk. A fúziós energia az egyetlen ismert és eddig még próbaüzemben sem alkalmazott vagy hozzáférhető opció az arra szolgáló lehetséges technológiák palettáján, hogy fenntarthatóan és megfelelően megoldjuk a biztonságos és éghajlatbarát energiaellátás hatalmas feladatát. Az ITER fontos eleme az energiakutatásnak, következésképpen a SET-tervnek is.

3.2 A szükséges ráfordítások szempontjából már a JET (Joint European Torus) ⁽⁷⁾ elnevezésű, jellegét és eredményeit tekintve annak idején világelső fúziós kísérlet is meghaladta az egyes tagállamok lehetőségeit vagy készségeit arra, hogy nemzeti szinten valósítsák meg és finanszírozzák ezt a projektet. Így ez lett az Euratom-Szerződés keretében zajló közös és sikeres európai fellépés mintapéldája és gyakorlótere. A JET a létrehozása óta az európai fúziós program alapkövének számít.

3.3 A magfúzió-kutatásban világszerte tett felfedezéseken és különösen a JET eredményein alapuló ITER projekt mind tudományos-technikai célkitűzéseit, mind kiterjedését, mind pedig költségeit tekintve még a JET-hez szükséges ráfordításokat is jelentősen túllépi. Ezért már hamar kézenfekvő volt, hogy az EU-n túlnyúló nemzetközi együttműködésre kell törekedni. Ez az elképzelés találkozott Reagan, Gorbacsov és Mitterrand kezdeményezésével, amelyből végül kifejlődött a nemzetközi ITER projekt. A cél az, hogy az ITER-ben – pozitív teljesítmény-mérleg mellett – 500 megawattos (!) termikus fúziós teljesítményt lehessen elérni.

3.4 2006. november 26-án a hét szerződő fél – az Európai Atomenergia-közösség, a Kínai Népköztársaság körmánya, az Indiai Köztársaság körmánya, Japán körmánya, a Koreai Köztársaság körmánya, az Oroszországi Föderáció körmánya és az Amerikai Egyesült Államok körmánya – részéről a képviselők aláírták az ITER projekt közös megvalósítása érdekében az ITER Nemzetközi Fúziósenergia-fejlesztési Szervezete létrehozásáról szóló megállapodást. Az Európai Bizottság nemcsak szerződő félként képviselte az EU-t, hanem össze is hangolta az ITER Európai Közös Vállalkozás keretében futó további programot és a fúziós program egyéb részeit.

3.5 Azzal az egyidejűleg hozott döntéssel, hogy az ITER-t az EU-ban (a dél-franciaországi Cadarache-ban) építsék ki, sikerült a jövőnk szempontjából egyik legfontosabb projektet Európába telepítenünk, és így élvezhetjük a legjobb kutatókra és mérnökökre gyakorolt vonzerejét, illetve a legfejlettebb iparágakra gyakorolt hatásának előnyeit is. A sem irányítási, sem menedzsment-szempontból nem éppen könnyű bevezető szakasz után – hiszen efféle projekतालapú tudományos-technikai együttműködésre, melyben ilyen sok és sokféle nemzetközi partner vesz részt, soha korábban nem került sor – többféle okból is egyértelművé vált, hogy az eredeti költségelőirányzatot, tehát az Euratom-program részéről hozzáadandó részt is felfelé kell módosítani ⁽⁸⁾. Az EGSZB szerint ez a tény az Európai Bizottság számára már a TPK megállapítása előtt ismeretes volt.

⁽¹⁾ HL L 358., 2006.12.16.

⁽²⁾ HL L 90., 2007.3.30.

⁽³⁾ HL C 181., 2012.21.6., 111. o.

⁽⁴⁾ COM(2011) 500 final, 2011. június 29.

⁽⁵⁾ Például: HL C 302., 2004.12.7., 27. o.; HL C 21., 2011.1.21., 49. o.; HL C 218., 2011.7.23., 87. o., HL C 181., 2012.21.6., 111. o..

⁽⁶⁾ Lásd még: <http://www.iter.org>.

⁽⁷⁾ Lásd még: www.jet.efda.org.

⁽⁸⁾ HL C 181., 2012.21.6., 111. o., 5.5.3. pont.

4. Az EGSZB megjegyzései – szempontok és ajánlások

4.1 Az EGSZB alapvetően támogatja az Európai Bizottságnak azt a szándékát, hogy megerősítse az energiával kapcsolatos kutatás számára rendelkezésre álló K+F-költségvetést. Konkrétan az ITER-t illetően erre az Euratom keretében kerülne sor. Az EGSZB már a SET-tervről készített véleményében⁽⁹⁾ utalt arra, hogy „a világ még mindig növekvő, energiára éhes, jelentős felzárkóztatást igénylő népessége, az elsődleges energiahordozók véges készletei és Európának az importjuktól való, egyre fokozódó függősége ellenére az energia- és éghajlatprobléma súlyosságát és a kezeléséhez szükséges befektetéseket számos politikai és egyéb érdekelt még mindig jelentősen alábecsüli”. Ezt a figyelmeztetést az EGSZB a „Horizont 2020”-ról kidolgozott véleményében is megismételte, és ennek megfelelően ajánlotta, hogy a TPK-ból nagyobb részt szánjanak az energiával kapcsolatos kutatásra⁽¹⁰⁾.

4.1.1 Ezért támogatja az EGSZB⁽¹¹⁾ az Európai Bizottságnak a TPK kibővítésére irányuló – eddig sajnos sikertelen – erőfeszítéseit is, hogy az említett és más fontos közösségi feladatokat nagyobb hangsúllyal lehessen kezelni. Az EGSZB szerint azonban ezt nem úgy kell megtenni, hogy eseti, kivételes alapon, az eddigi gyakorlattól eltérően, úgyszólván kiskapukon keresztül létrehoznak egy, a TPK-n kívül álló, újabb kutatási programot, amellyel finanszírozni lehet az ITER építéséhez szükséges európai hozzájárulást. Helyénvalóbb, ha az ITER építése a 2014 és 2018 közötti években is az EU-Euratom kutatási, fejlesztési és demonstrációs programjának részét – de különálló részét! – képezi, méghozzá a TPK-n belül.

4.2 Nem ez az egyetlen érv az ellen, hogy az ITER építésével kapcsolatos európai kötelezettségeket kivegyék a TPK-ból. Az EGSZB a 2.6. pontban kifejtett európai bizottsági érvelést sem tudja követni. Ha ugyanis az Európai Bizottság az aktuális helyzet ismeretében olyan TPK-t javasol és szeretne elfogadtatni, amelyből szándékosan kihagyja az ITER építésével kapcsolatos költségeket, ezzel saját maga teremti meg pontosan azt a helyzetet, amely saját elemzése szerint is megnehezíti e költségek bevonását a TPK-ba.

4.3 Ezen túlmenően erős tartalmi érvek is felsorakoztathatók az ITER-nek a TPK-ból történő kiemelése ellen.

4.3.1 Itt egyrészt a szubszidiaritás elvéről és az európai többlétezésről van szó. Hiszen éppen olyan tervekről beszélünk, amelyek túlmutatnak az egyes tagállamok lehetőségein: komoly tudományos-technikai infrastruktúráról vagy akár olyan projektekről, mint a Galileo és az ITER, amelyek jellegzetes közösségi feladatot képviselnek a TPK-n belül, tehát kétségtelenül európai többléteztetést teremtenek. A TPK-n belül pontosan ennek érdekében hozták létre a kutatási és fejlesztési keretprogramot.

4.3.2 Másrészt a nemzetközi partnerekre gyakorolt határról is szó van. Ha e partnerség politikai jelentőségét is tekintetbe

vesszük, az EGSZB megtévesztő jelzésnek tartja az európai bizottsági javaslatot, amely megingatja az EU-ba mint szavahihető nemzetközi tárgyalópartnerbe vetett bizalmat. Ez nem csupán a fúziós programot érinti, hanem a további – például biztonságpolitikára vagy energia- és éghajlatpolitikára vonatkozó – nemzetközi partnerségek vagy kötelező érvényű megállapodások érdekében tett erőfeszítéseket is.

4.3.3 Megemlítendő azonban még egy, általánosabb szempont is, amelyet az EGSZB már a „Horizont 2020”-ról kidolgozott véleményében⁽¹²⁾ is felvetett. Arról a bejelentett irányvonalról van szó, hogy a kutatás- és innovációtámogatás eddigi feladatai és tevékenységei az Európai Bizottságtól egyre inkább különféle ügynökségekhez kerülnek át, és az Európai Bizottság csak a jogi kérdésekre és a pénzügyi aspektusok kezelésére összpontosít. Ezzel kapcsolatban az EGSZB-nek komoly fenntartásai vannak, mivel az Európai Bizottság így nemcsak hogy lemondana a saját részéről (a szükséges szakértők bevonásával) biztosított szakavatott irányításról és a megfelelő tisztánlátásról, de a tulajdonképpeni szakmai tartalmakat és célokat sem tudná többé kellően megvizsgálni és azonosítani. Ez utóbbi pedig elengedhetetlen ahhoz, hogy a kutatás, fejlesztés és innováció fontos témáját szakértelemmel, sikeresen és meggyőződéssel lehessen képviselni a politika szintjén. Különben a fékek és ellensúlyok törekeny rendszerében veszendőbe mehet egy meghatározó ellenőrzési tényező, egy számottevő súly a politikai mérlegben.

4.4 Mivel az EGSZB – mint már említettük – egyfelől teljes mértékben egyetért az Európai Bizottsággal abban, hogy ajánlatos lenne megerősíteni a TPK-t, másfelől azonban úgy véli, hogy az ITER-t a TPK-n belül kellene finanszírozni és szervezési szempontból is ott kellene tartani, azt ajánlja, hogy a Tanáccsal, az Európai Parlamenttel és az EBB-vel karöltve olyan megoldásokat keressünk, amelyek utólagosan lehetőséget adnak erre anélkül, hogy érezhető káros hatással lennének a program többi – különösen az energiatudományhoz tartozó – elemére.

4.5 Az EGSZB azt a megoldást részesíti előnyben és ajánlja, hogy dolgozzanak ki megfelelő eljárásokat, melyek biztosítják, hogy a TPK már jóváhagyott teljes költségvetése valóban közösségi feladatok elvégzésére legyen fordítható, és ne csökkenjen azáltal, hogy a TPK fel nem használt eszközeit a szokásos módon visszautalják a tagállamokba. Ezzel az ajánlással az EGSZB az Európai Parlament 2010. július 5-i kezdeményezését is támogatja⁽¹³⁾.

4.6 A szóban forgó konkrét kérdéskörrel kapcsolatban azt ajánljuk, hogy e vissza nem utalt eszközökkel pótolják ki az ITER finanszírozási fedezetében megjelenő, a jelenlegi vita tárgyát képező hiányt (ahogy ez nyilvánvalóan már a 2012–2013-as év finanszírozásakor is történt⁽¹⁴⁾). Ha ehhez az eljáráshoz további formális/jogi intézkedésekre lenne szükség, az EGSZB azt ajánlja, hogy a kérdést előbb az EBB-vel, majd az illetékes szervekkel vitassák meg.

⁽¹²⁾ HL C 181., 2012.21.6., 111. o., 3.12.1. pont.

⁽¹³⁾ A7-0254/2011: Az Európai Parlament állásfoglalása az Európai Unió 2011-es pénzügyi évre vonatkozó, 3/2011. számú költségvetés-módosítási tervezetéről szóló tanácsi álláspontról, III. szakasz – Bizottság (11630/2011 – C7-0166/2011 – 2011/2075(BUD)).

⁽¹⁴⁾ Az Európai Unió Tanácsa (Versenyképességi Tanács), 2011. december 19., 18807/11. sz. dokumentum, PRESSE 508 (csak angol nyelven érhető el).

⁽⁹⁾ HL C 21., 2011.1.21., 49. o., 3.1.1. pont.

⁽¹⁰⁾ HL C 181., 2012.21.6., 111. o., 4.2.1. pont.

⁽¹¹⁾ HL C 143., 2012.5.22., 6. pont.

4.7 Kizárólag arra az esetre, ha a 4.6. pontban ajánlott megoldás nem lenne elegendő vagy egyáltalán nem lenne kivitelezhető, az EGSZB azt ajánlja, hogy a vita tárgyát képező költségeket egy megfelelő biztonsági tartalékkal („contingency”-vel) együtt (lásd a 4.7.1. pontot) a TPK összes többi jogcíménél végrehajtandó, csekély mértékű (a kb. 10 %-os biztonsági tartalékkal együtt a 0,26 %-os helyett jogcímenként legfeljebb mintegy 0,3 %-os) megtakarítással teremtsék elő.

4.7.1 Az EGSZB ugyanis határozottan ajánlja, hogy nagyobb súllyal vegyék figyelembe az ilyen jellegű, új technológiai területeket felfedező, nagyszabású projektek kialakításának tapasztalatait, és ennek megfelelően gondoskodjanak megfelelő, például 10 %-os biztonsági tartalékról. Ehhez adott esetben megfelelően módosítani kell az Európai Bizottság által alkalmazott szabályokat. A 2.1. pontban említett 0,26 %-os érték ezzel mintegy 0,3 %-ra emelkedne. Ezt a biztonsági tartalékkeretet azonban a projektvezetésnek külön kell kezelnie, és abból csak szigorú feltételek mellett szabad pénzüsszegeket felszabadítania, nehogy ez a keret már előzetesen beépüljön a tervekbe, és így célt tévessen.

4.7.2 A 4.1.1. pontban az EGSZB azt ajánlja, hogy az ITER építésében az európai hozzájárulást a fúziós program önálló, a program többi részétől elválasztott elemévé/projektjévé kell tenni. Annak érdekében, hogy minél jobban be lehessen tartani az ITER-hez való európai hozzájárulás idő- és költségkeretét, elegendő technikai és adminisztratív döntéshozatali hatáskörrel rendelkező, határozott projektirányításra, valamint feszes projektstruktúrára van szükség. Az EGSZB ajánlja, hogy ezt például a CERN, az ESA vagy az ESO mintájára dolgozzák ki.

4.8 Ami a jelenlegi vita tárgyát képező 2014–2018-as időszak utáni éveket illeti, az EGSZB támogatja az Európai Bizottság nagyon is indokolt szándékát arra vonatkozóan, hogy a nemzetközi ITER projektet teljes futamidejére stabil keretbe foglalja, és hosszú távon is biztos alapra helyezze. Az EGSZB szerint azonban ezt a TPK-n belül kell megtenni, hogy Európán belüli és nemzetközi viszonylatban is megteremtsük a tervezési biztonságot, és a nemzetközi partnerek meggyőződ-hessenek az EU megbízhatóságáról.

Kelt Brüsszelben, 2012. május 23-án.

az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság
elnöke

Staffan NILSSON
